

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1936-37

OPERA

Urednik M. Bravničar

Izhaja za vsako premijero

Din. 2:50

Okusno Vas oblači le
DAMSKI MODNI SALON

Cene in izdelava solidna

Sonja

GLEDALIŠKA UL. 7

**NOVO OTVORJENI
SALON DAMSKIH KLOBUKOV**

**„OREL“
LJUBLJANA
SV. PETRA C. 13**

**VELIKA IZBIRA IN PRVOVRSTNA
KVALITETA — NIZKE CENE**

IZVOLITE SI OGLEDATI MOJE IZLOŽBE!

PAPIR, pisarniške, tehnične in šolske potrebščine

Najugodnejše v največji izbiri

IV. BONAČ, Ljubljana

Akademiki dobijo pri nakupu popust

Nalivna peresa

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1936/37 ŠTEV. 5

OPERA

UREDNIK: M. BRAVNIČAR

RUDOLF KAREL:

BOTRA SMRT

PREMIERA: 7. NOVEMBRA 1936

Rudolf Karel — Botra smrt

Rudolf Karel, avtor oper »Ilseino srce« in »Botra smrt«, predstavlja v moderni češki glasbi vrsto absolutnega glasbenika, ki se izživlja predvsem v simfoničnih in komornih delih. Njegova glasba, ki temelji v spontanosti, spominja na Dvořaka, s katerim je v marsičem soroden — robustna umetniška pojava z bogatimi ritmi in širokimi linijami.

Rudolf Karel se je rodil meseca novembra 1880. v Plznu kot sin nadinženirja državnih železnic. Skladati je začel že kot šestosolec brez vsakršnega znanja glasbene teorije.

Na praškem konservatoriju je najprej študiral orgle pri Jos. Klički, skladbo pa pri K. Knittlu in K. Streckerju. Takrat so vzklike njegove prve skladbe: melodram »Večna bajka«, skladbe za klavir, ki so izšle v glasbeni prilogi »Zlate Prage«, ter prvi godalni kvartet, ki je dobil nagrado češkega društva za komorno glasbo. To zadnje delo je tako ugajalo Antonu Dvořaku, da je Rudolf Karola sprejel v svojo skladateljsko šolo. Dovršil jo je julija 1904. z orkestrsko suito kot poslednji Dvořakov učenec.

Takoj po končanih študijah je Karel uglasbil simfonijo v f-molu in jo posvetil spominu svojega učitelja. Partitura te simfonije se je pozneje izgubila in je niso več našli. Sledila je »Uvertura k veseloigri«, »Scherzo capriccio«, ki je kasneje izšel pri N. Simrocku v Berlinu, »Klavirski trio« in »Fantazija« za veliki orkester (izvajana po Češki filharmoniji pod taktirko Fr. Neumanna).

Leta 1905. se je Rudolfa Karela lotila bolezen. Po nasvetu zdravnikov se je odločil za potovanje na jug. Telesni bolezni se je pridružila še duševna kriza. Njegovo na videz brezskrbno bohemsko življenje je začelo izpodjedati svetobolje, ki je značilno za mladega človeka. Začel je dvomiti v svoje delo, zgubljal je veselje do življenja. Grenko je tudi občutil, da se njegova osebnost še ni uveljavila. Iz tega razpoloženja je vzniklo zrelo delo, ki ga je dolgo imenoval »Dopisi iz Italije«. Več kot tri leta je nato delal na svojih »Idealih, simfonični epopeji iz umetnikovega življenja«, na prvo izvedbo tega dela pa je moral čakati dve leti. Istočasno (l. 1904.) je skladal svojo lirično komedijo »Ilseino srce«, »Notturmo« za klavir in drugi godalni kvartet v Es-duru. To so bile — z izjemo »Notturna« — same večje skladbe, ki so zahtevale skrbnega in velikega študija, zato so prvo izvedbo doživele precej pozno. V letih 1909. — 1914. je Rudolf Karel uglasbil nadaljnjih pet velikih instrumentalnih skladb.

Ko je Jaroslav Křička v decembru l. 1910. prvič dirigiral »Ideale« so bili vsi kritični glasbeniki mišljenja, da je to delo veliko in globoko premišljeno. R. Karel je napisal sedem stavkov, ki si sledijo neprekinjeno in so med seboj monotematično povezani. Čeprav je z njimi ustvaril programsko delo, vendar ni zatajil v sebi absolutnega glasbenika. (Slično kakor pozneje v »Demonu«.) Skladba je zrastle iz ideje in je bila pač izvedena in rešena čisto glasbeno. Sedaj je Karel iskal za svoj duševni izliv prikladne oblike v godalnem kvartetu, katerega izvedbo je doživel l. 1921. V njem je rešil vprašanje oblike v enem stavku, kot eden prvih sodobnih skladateljev. (Pred njim je bil na Češkem edino Vit. Novák s svojim baladnim triom.) V naslednjih treh delih se je Karel približal klasičnim tvorbam; to so Variacije za klavir, Sonata za klavir in renesančna Simfonija;

beseda »renesančna« pomeni skladatelju prerojena simfonija v klasičnem duhu, ki se poslužuje malega orkestra.

Karlova dela so bila pred vojno poredkoma izvajana. Pridobil si je sicer berlinskega založnika Simrocka za svoja »Slovanska plesna nastrojenja« ter za violinsko sonato, največ pa sta pripomogla

Skladatelj prof. Rudolf Karel.

k poljudnosti teh skladb Roman Vesely in Karl Hoffmanu, ki sta se z veliko ljubeznijo zavzela za te stvari.

Poleg manjših klavirskih skladb (valčkov in burlesk) je Karel začel delati na violinskem koncertu. Skiciral ga je l. 1914. v Pragi, njegovo instrumentacijo pa je nameraval izvršiti o počitnicah v Rusiji, kjer ga je zatekla svetovna vojna. Po izbruhu vojne je bil najprej zaprt kot avstrijski državlján, pozneje pa interniran z olaj-

šavo, da sme živeti v Orenburgu. Kljub slabemu življenju in pomanjkanju je v Orenburgu veliko skladal. Izvršil je inštrumentacijo violinskega koncerta in zložil klavirski kvartet. Pozneje je bil premeščen v Rostov na Donu, kjer je napisal simfonijo v D-duru.

Jeseni l. 1917 se je v Rusiji izvršil prevrat. Rudolf Karel je ta čas mnogo pretrpel; iz Rostova je moral pobegniti in pustiti tam vsa svoja dela, ki so bila pozneje uničena. Nazadnje ga je pot pripeljala v Irkutsk, kjer je vstopil v češko legijo. Imenovan je bil za dirigenta nedavno ustanovljenega legionarskega simfoničnega orkestra. Karel je tu razvil veliko delavnost. Legionarski simfonični orkester je kmalu postal v Sibiriji pomemben kulturni činitelj, z njim je Karel potoval po vsem ozemlju, ki je bilo zasedeno po češkoslovaški vojski. Začel je tudi z veliko vnemo zbirati glasbeno snov in študirati dela vseh narodov. Pri vsem tem pa je našel še dovolj časa za skladanje. V Sibiriji je zložil veliko simfonično pesnitev »Demon«, ki glasbeno rešuje donjuanski problem. To je tudi edina skladba, ki jo je prinesel s seboj iz Rusije. Prvič jo je izvajala češka Filharmonija l. 1921. pod Talichovo taktirko.

Iz Rusije se je Karel vrnil v domovino l. 1920. Začel je znova popravljati svoje starejše partiture, ki so šele sedaj, po vojni doživele svoje prve izvedbe. Violinski kvartet, ki ga je že v Rusiji končal in tudi tam pustil, je moral znova inštrumentirati. Iz starejših skic je inštrumentiral tudi Capriccio za gosli in orkester. Napisal pa je tudi dve stvari: cikel pesmi »V zarji helenskega sonca« na besede Machara (izšel v Hudebni Matici Umělecké Besedy) in moški zbor »Naši polki gredo« na besede Rudolfa Medka. Zadnja skladba kaže, da je na tvorbo Rudolfa Karela vplival čas velikih prevratov, ki jih je tudi sam doživel. O tem pa nas še bolj prepričuje simfonija, v kateri se menjavajo inštrumentalni stavki z vokalnimi na Medkove verze. V tej simfoniji spoznamo R. Karlovo umetnost iz čisto nove strani, v njej se zrcali skladateljev umetniški obraz zadnjih let.

R. V.

(Iz »Moravsko-slezské divadlo«)

Rudolf Karel o svoji skladbi

Ko je l. 1924. pripravljalo Narodno divadlo uprizoritev mojega dramskega prvenca »Ilseino srce«, nisem niti slutil, da bo ta zakasnela premiera (delo je bilo napisano l. 1907.) zbudila in dala pobudo za novo glasbeno dramsko delo. Ta uprizoritev mi je pri-

Bernot - Golobova, ima v Karelovi operi »Botra Smrt« naslovno vlogo.

nesla — razen drugih izkustev — jasno sliko, kakšno bi moralo biti približno novo delo v svojih sestavinah. Videl sem, da se ni nobena stvar že tako izživela, kakor glasbena drama v svojih visokih koturnih. Občutil sem, da je nujno potrebno izločiti iz opere ves tipičen patos, verizem ter tako imenovano dramatično akcijo,

še posebej pa razne sentimentalne ljubezenske izlive, ki pretvarjajo igralce v lutke, ki nam prepevajo z visokega in vzvišenega piederstala. Čim jasneje sem si zastavil to nalogo, tem očitneje sem se zavedal, da mora biti to, kar hočem ustvariti, namreč spevoigro v pravem pomenu besede, oproščeno nekih sestavin, glasbenih kakor tudi tekstovnih in da me mora nujno privesti do tiste vrste ljudske igre, ki je bila vzor Smetani in Dvořaku.

V današnjem času je bilo seveda težko iskati in najti odgovarjajoč libreto, kajti razvoj stvari je šel na vseh poljih umetnosti svoj pot. Mislil sem, da bom moral še dolgo čakati, a slučajno znanstvo s pesnikom Lomom l. 1929. mi je izpolnilo željo. Na mojo prošnjo mi je Stanislav Lom obljubil, da mi napiše besedilo. Podlaga naj bi bila ljudska pripovedka in že to bi bilo zadostovalo, da bi lahko uveljavil svoja načela.

Za Božič me je pesnik presenetil s prvim dejanjem najine spevoigre »Botra smrt«. Osnutek vsebine, posebno pa preprostost in prisrčnost izraza so popolnoma zadostili moje zahteve, ki sem jih imel za svoje bodoče delo. To je bila preprosta fabula iz ljudskih pravljič, z dejanjem brez zamotanih zapletljajev, mestoma dovtipna in pisana v lepem slogu.

Nastopajoče osebe so jedrnato slikane, s humorjem in ljubeznijo tako, da so nam vse enake drage. Vmes so tudi nekateri sebičneži, kaj hočemo, saj so ljudje. Na koncu srečamo dvojico mladih ljudi, ki se ne ljubita, a se imata rada. Vse to je prežeto z zdravim optimizmom, ki je izražen v geslu glavne osebe — godca: »Nič ne morem izgubiti, bog mi vsak dan potrebno dá!«

Skladateljeva naloga ni bila baš lahka. Od pesnika nisem zahteval običajnega libreta in mu namenoma nisem hotel dajati navodil, ki bi se nanašala na porazdelitev besedila tako, da bi iz njih zrastle potreba čisto opernih sestavin, na pr. arij, duetov, zborovskih ansambllov i. t. d. Rezultat je bil ta, da sem dobil besedilo, ki se je izogibalo vsem običajnim pojmom o libretu, zahtevalo pa je za uglasbitev popolnoma novo rešitev. Potrebno je bilo spraviti v sklad vso pestro zmes oseb in človečkov, ki nastopajo v zdrobljenih

dialogih. V enoten okvir je bilo potrebno zvrstiti nesorodne ansamble, ki pogosto dinamično posegajo v dejanje in v glasbeni tok.

Veliko skrb sem posvetil peti besedi. Vestno sem pazil na pravilno deklamacijo in se trudil približati besedilo melodični liniji. Priznavam brez oklevanja, da se nisem izogibal liričnim mestom, kjer jih je zahteval tekst in položaj.

Janko ima v »Botri Smrt« vlogo očeta muzikanta.

Na koncu moram izdati še to, da se število glavnih glasbenih domislekov omejuje na štiri. Z njimi karakteriziram tri glavne nastopajoče osebe. To so poskočna polka, ki je motiv očeta godca — klateža in se pojavlja večinoma kot solo na violini, ter motiv njegove družinske ljubezni: »Očka, očka dolgo hodili ste; očka, očka, kaj prinesli ste?«

Dalje je tu simbol botrce, ki je izražen z 12 udarci zvona večnosti:

»Na božjem polju cvetje kosim
kajti je bedni človek, čuj opomin.«

ter motiv grajščaka in vseh, ki spadajo v ta krog:

»Dolžna čast gosposki,
srčen pozdrav sosedu.«

Ti štirje motivi niso drugega, kakor uglasbene besede, s katerimi se uvajajo glavne osebe. Vsa ostala glasba raste naravno iz teh simbolov, kakor rastejo iz debela veje in iz njih listi.

To opero sem delal z ljubeznijo in ji posvetil vso svoje navdušenje in prizadevanje, da spravim delo v sklad z besedilom.

Koliko se mi je to posrečilo, pa naj presodijo drugi.

Stanislav Lom o svojem besedilu

Prvotno sem nameraval po motivu ljudske pripovedke napisati dramsko delo z veselo življenjsko filozofijo, v kateri bi bil glavni junak češki muzikant; seveda bi za takšno obliko bile potrebne pesmice in glasbeni vložki. Zanimanje, ki ga je pokazal za stvar prof. Rudolf Karel, je izpremenilo moj dramski zamislek v operno besedilo. Toda tekst, ki je bil napisan že prej, je ohranil tudi v operi del svoje samostojnosti in tako je prof. Karel zložil opero, v kateri ima beseda, čeprav uglasbena, večjo težo, kakor običajno dopušča operna skladba. Priznavam, da je vplivalo name tudi to, da sem nameraval prispevati svoj delež k debati o življenjski sposobnosti opere v sodobnem gledališču z novim tipom, v katerem bi tako zvanem libretu pripadal istovreden delež, kakor glasbi. Soglašam s splošnim mnenjem, da je današnjemu zmanjšanemu zanimanju za opero krivo dejstvo, ker moderni obiskovalec gledališča ne najde v gledališču, česar išče, če se ni že prej glasbeno prijavil. Glasbenim lepotam lahko sledi samo tedaj, če so mu melodično in

ritmično dostopna in če mu je tekst jasen ter razumljiv. Izkušnja pa nas uči, da tudi to ni povsem točno. Celo tiskani libreti, če so sploh na razpolago, ne pomagajo veliko; nasprotno, včasih celo pokvarijo vtis s svojo puhlostjo, zavozlanostjo in nesmiselnostjo prepevanih besed. Gledalec je tako zmeden — naj mi dovoli ta pa-

J. Gostič, nastopa v »Botri Smrt« v vlogi zdravnika.

radoks — da mu prav vsled slabega libreta mnogokrat »glasba uide« in da mu od predstave nič ne ostane. S te strani sem za »Botro Smrt« brez skrbi; uprizoritev v brnskem deželnem gledališču je potrdila razumljivost njenega besedila. Pokazala pa je še več, kar je pri operi glavno: Karelova glasba je šla kljub temu po svoji lastni poti in čeprav se je dotaknila tudi glasbene smeri, ki jo po krivici zapostavljajo in pozabljajo, je bilo z njo ustvarjeno ljubeznivo, melodično in radostno glasbeno delo.

•

Rudolf Karel je začel komponirati svojo opero »Botra Smrt« 24. decembra 1928. Partituro je dovršil 26. januarja 1931. (Klavirski izvleček je izšel pri založniku Šádla v Pragi 24. dec. 1935.)

Krstna uprizoritev »Botre Smrt« je bila 3. februarja 1933. v Brnu (izvajali so jo devetkrat); v Pragi je prišla na oder 31. marca 1933. in so jo izvajali 15 krat. Dalje je bila uprizorjena 7 krat v Mor. Ostravi, 2 krat v Opavi, 4 krat v Olomucu in 6 krat v Bratislavi. Na sporedu je tudi v nemškem gledališču v Pragi ter v Karelovem rojstnem mestu v Plznu, kjer bo v kratkem prišla na sceno.

Vsebina

1. dejanje.

V mestnem vinogradu pod gradom so se sestali mestni veljaki na proslavo trgatve. Pozdravljajo grajskega gospoda, kateremu kazi dobro voljo skupina raztrganih otrok iz stare koč. To so otroci potujočega godca, ki se ravno vrača iz sveta domov. Ko odide mestna gospoda na gostijo in odmeva vinograd od petja in opojnega rajanja trgatve, pade v ta šum brezskrbna godčeva pesem: »Nič ne morem izgubiti, bog mi vsak dan potrebno dà«. Toda v koči se mu je ravno kar rodilo trinajsto dete, kar je tudi za njegovo brezskrbnost več kot dovolj. Očka godec zaprosi mestne veljake za botrsko pomoč. Nihče od teh gospodov noče biti boter godčevemu novorojencu, vsak posebej odbije njegovo prošnjo, še celo lastni otroci mu uidejo med zasmehom. Očka opazi, kako prezirajo vsi njegove otroke, svojega novorojenčka hoče obvarovati te usode. Poslovi se od vrbe, od svojih gosli, obljubi tudi, da ne bo več igral ter priveže na vrbo jermen in si pripravi usodno zanko. Smrt se pojavi, toda ne dovoli godcu, da bi umrl, ker ima dolžnosti do novorojenčka. Smrt mu gre za botro in mu obljubi pomoč v življenju.

II. dejanje.

Po trinajstih letih pripravlja očka-godec že precej odraslemu fantiču svidenje z botrico, kakor je bilo z njo pri poslednjem razstanku domenjeno. Sestanek je bil domenjen pred kočo v vinogradu, na istem mestu, kjer je Smrt obljubila botrstvo. Iz vinograda pa prepodi oba potepuha stražnik, zato se napotita očka in sinček na sestanek k Smrti v Limb, to je v podzemlje, kjer gorijo sveče človeških življenj. Zadnji čas je že, da bi botra izkazal svojo pomoč, ki jo je obljubila. Očka igra svojo pesmico, da bi opozoril in spomnil botro na obljubo.

Sprememba.

V podzemlju pred peklom gorijo svečke človeških življenj in večne nebeške luči. Botra Smrt prižiga svečico princeze, ki se je ravnokar rodila na gradu in ugaša svečo grajske gospe, ki je pri porodu umrla. V tem nastopi s svojo pesmijo očka s svojim sinčkom. Oče bi rad vedel, kje je njegova življenjska sveča, in ko naposled zve, da ta že dogoreva, jo neopazno zamenja z drugo. Smrt se razjezi, lahko bi se zaradi tega maščevala nad sinom in mu v življenju odrekla pomoč, toda ona tega ne stori. Fantiča pošlje v šolo, da se izučí za imenitnega zdravnika. Njegovi znanosti bo tudi sama pomagala. Ako bo stala bolniku pri nogah, bo ozdravil, ako pa bo stala pri glavi, bo umrl.

III. dejanje.

Minilo je zopet sedemnajst let. Dejanje se godi v zdravilišču znamenitega zdravnika — našega fantiča. Očka godec ga je posetil in je silno vesel svojega sina. Na ordinacijo pride grajski gospod s princeso. Žalostna je in slabe volje. Še nikoli se ni bila nasmejala. Spre se tudi z zdravnikom in odide. Zdravnik je v tem primeru brez moči, kar ga silno žalosti. Prej mu je bilo s pomočjo botre vse mogoče, sedaj pa stoji pred neuspehom. Doslej je gledal vsakega svojega bolnika hladno, brez čustva, samo kot predmet svojega poklica, princesa pa je zbudila v njem sočutje — prvi korak do

ljubezni. Ko mu botra sporoči, da bo princesa umrla, se zdravnik odloči, da si bo princeso osvojil, četudi v borbi s Smrtjo. V njegovem srcu se je prebudila ljubezen.

Spremembra.

Na gradu. Ob princesini postelji se brezuspešno vrste najznamenitejši zdravniki. Tudi naš bi nič ne opravil, ker stoji Smrt pri glavi. Toda očka godec ve za pomoč: posteljo ukaže obrniti, tako da pride Smrt k nogam. Smrt je užaljena in odide z velikim srdom. Mlada človeka sta se zaljubila drug v drugega. To jima dá novo radost do življenja, novo zdravje.

Spremembra.

Na gradu slavijo svatbo. Vse, karkoli je v igri nastopilo, se zbere pri pojedini. Tudi botra Smrt. Na ples povabi godca in ga odpelje s seboj na oni svet. Toda tudi po poti zveni njegova brezskrbna pesem: »Nič ne morem izgubiti, vekomaj se svet vrti.«

PRIHODNJI OPERNI SPORED.

Prihodnja premiera v operi bo Puccinijeva »Boheme« pod umetniškim vodstvom kapelnika N. Štritofa. V glavnih vlogah bodo sodelovali Gjungenčeva, Župevčeva, Betetto, Gostič, Janko (Kolacia) in Primožič.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Župančič. Urednik: Matija Bravničar. Za upravo: Karel Mahkota. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

Foto atelje-studio

J. POGAČNIK

LJUBLJANA

Aleksandrova cesta 3

se priporoča

**ALFONZ
BREZNIK**

==
**LJUBLJANA
ALEKSANDROVA 7**
==

Vsa glasbila in strune

CINKOVO BELILO „BRILJANT“

zlati, srebrni, beli, zeleni in sivi pečat

LITOPON „TITANIK“

originalno 30 % blago, odporno proti svetlobi

SVINČENI MINIJ „RUBIN“

garantirano 30 % svinčenega superoksida

KOVINE IN KOVINSKI POLIZDELKI VSEH VRST!

Metallno akcionarsko društvo, Ljubljana

Telefon 2727

Botra smrt

vesela pripovedka o življenju in smrti v treh dejanjih (6 slik) napisal St. Lom, prevedel B. Urbančič, uglasbil Rudolf Karel.

Dirigent: M. Polič

Inscenator: ing. E. Franz.

Režiser: prof. O. Sest.

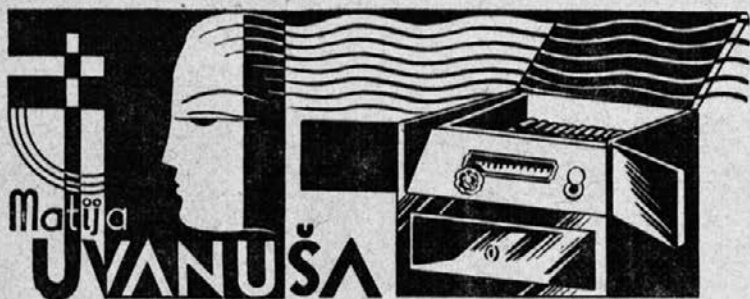
Botra smrt	F. Golobova
Oče, muzikant	V. Janko
Deček	I. Ribičeva
Doktor	J. Gostič
Princeza	Z. Župevčeva
Graščak	R. Primožič
Župan	D. Zupan
Županja	N. Španova

Svetnik Pukač	A. Perko
Svetnik Kukač	A. Sekula
Mestni dacar	F. Jelnikar
Stražnik	I. Gorski
Najstarejša hčerka muzikanta	Šp. Ramšakova
Višja bol. sestra v sanatoriju	I. Cankarjeva
Tajnik v sanatoriju	M. Kristančič
Štirje profesorji zdravniki	A. Kolacio, I. Gorski, M. Simončič, A. Petrovčič

Meščani, otroci muzikanta, luči v limbu, bolniške sestre in zdravniki.

I. dejanje: V vinogradu. II. dejanje (trinajst let pozneje): 1. slika v vinogradu, 2. slika v budoarju princeze. III. dejanje (nadaljnjih sedemnajst let pozneje): 1. slika v sanatoriju, 2. slika v budoarju princeze, 3. slika slavnost na grajskem dvorišču.

NAJVLJUDNEJE SE PRIPOROČA

Frizer za dame in gospode v pasaži palače VIKTORIJA
LJUBLJANA, ALEKSANDROVA CESTA ŠTEV. 4

Zobna ordinacija

Dentist teh.

Leopold Smerkoli

laboratorij za moderno tehniko in keramiko
ordinira za zdravljenje zob od 8-12 ure dop.
in od 2-6 ure pop.

Ljubljana VII. Celovška cesta 32 // Telefon 34-48